

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СФЕРІ
ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Студентки 2 курсу, 3 м групи,

спеціальності 081 «Право»,

спеціалізації

«Комерційне право»

_____ Кудінової Катерини Валеріївни

Науковий керівник

к.ю.н., доц.

_____ Нескорджена Лариса Леонідівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н., доцент

_____ Гончаренко Олена Миколаївна

Київ-2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ	
1.1. Загальна характеристика природних ресурсів, які використовуються суб'єктами господарювання.....	8
1.2. Правовий режим використання природних ресурсів суб'єктами господарювання.....	14
1.3. Правове регулювання використання природних ресурсів суб'єктами господарювання в країнах ЄС.....	22
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ	
2.1. Використання суб'єктами господарювання земельних ресурсів.....	27
2.2. Використання суб'єктами господарювання лісових ресурсів.....	34
2.3. Використання суб'єктами господарювання водних ресурсів.....	40
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. ГК України - Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV.
2. ЗК України - Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III.
3. ВК України - Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР.
4. ЛК України - Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII .
5. Закон України № 1264-XII - Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII.
6. Закон України № 1436-III - Закон України «Про заборону на проведення суцільних рубок у гірських ялицево-букових лісах Карпатського регіону» від 10.02.2000 № 1436-III .

ВСТУП

Актуальність дослідження. Останнім часом в Україні відбуваються суттєві зміни, що стосуються багатьох аспектів суспільного життя. Зміни у правовому полі не є виключенням, адже закон є скелетом на якому тримається будь-яка правова держава. Через це вчасне доповнення, розширення та скасування застарілих приписів є адекватною реакцією з боку держави на навколишні перетворення. Однак, будь-яке впровадження нових правил та засад передбачає першочергове дослідження та вивчення теоретичної бази. Адже тільки проаналізувавши надбання попередніх років можна говорити про доречні нововведення у законодавстві. Особливо, це стосується норм, що пов'язані з природними ресурсами України, адже, вони є одними з найважливіших «годувальників» нашої економіки, чим й пояснюється їхня важливість для кожної окремої особи і для держави в цілому. Отже, для повного та всебічного розкриття питання раціонального й законного використання природних ресурсів, а також, впровадження нових норм у сфері використання природних ресурсів, потрібно дослідити деякі питання. Перш за все, розкрити поняття природних ресурсів, виокремлення видів ресурсів, визначення коло суб'єктів, що їх використовують. Саме аналіз основних теоретичних положень допоможе зрозуміти, які саме ресурси можна використовувати в нашій країні. Поділ ресурсів на види за певними категоріями надає можливість більш точного уявлення про ресурси як такі, і чим вони відрізняються між собою. Визначення кола суб'єктів, що можуть використовувати природні ресурси, дозволить розуміти правомірність їхніх дій стосовно такого використання.

Вивчення теоретичної бази стосовно питання правового режиму використання правових ресурсів суб'єктами господарювання є не менш важливим. Адже, в 90% випадків користування здійснюється саме суб'єктами господарювання в процесі здійснення їх господарської діяльності з метою отримання прибутку чи задоволення інших законних інтересів. Через це, розуміння належного правового режиму використання кожного окремого

природного ресурсу та визначення коло прав й обов'язків суб'єктів господарювання в разі користування ними допоможе виявити та попередити правопорушення у цій сфері.

Внаслідок європейської інтеграції та імплементації норм європейського законодавства в українське, потрібно дослідити правове регулювання використання природних ресурсів суб'єктами господарювання в країнах ЄС. По-перше, ми зрозуміємо механізм роботи їхньої правової системи. По-друге, це гарна можливість проаналізувати досвід західних країн, побачити сильні й слабкі сторони у вирішенні питання використання природних ресурсів. Це дасть можливість розуміти нашим підприємцям, які нововведення їх очікують. А, можливо й надихне деяких з них запроваджувати стандарти європейських держав на власних підприємствах вже зараз. Вагому частиною нашого дослідження займає питання особливостей використання окремих природних ресурсів суб'єктами господарювання. Ми обрали одні з найчастіших та найбільш використовуваних природних ресурсів – це земельні, водні й лісові ресурси. Отже, все вищезазначене вказує на доцільність й актуальність обраної теми. Адже питання використання природних ресурсів не може себе вичерпати доти, доки людство не перестане використовувати природні ресурси для задоволення своїх власних проблем.

Дослідженням правового регулювання використання природних ресурсів в сфері господарювання займалися такі науковці як В.М. Адам [37], А.Г. Бобкова [40], Ю.В. Боковинова [41], Н.С. Горелова [45], Ю.В. Дзядикувич [46-48], В.М. Комарницький [55, 56], Н.Р. Кобецька [52-54], О.М. Ткаченко [67], О.В. Шаповалова [69, 70] та інші.

Метою дослідження є визначення теоретико-правових особливостей використання природних ресурсів суб'єктами господарювання, надання загальної характеристики природних ресурсів, що використовуються суб'єктами господарювання, визначення правового режиму використання природних ресурсів суб'єктами господарювання, аналіз правового регулювання використання природних ресурсів суб'єктами господарювання в країнах ЄС.

Виходячи із мети дослідження можна сформулювати такі завдання дослідження:

- надання загальної характеристики природних ресурсів, що використовуються суб'єктами господарювання;
- розкриття поняття правового режиму використання природних ресурсів суб'єктами господарювання;
- аналіз правового регулювання використання природних ресурсів суб'єктами господарювання в країнах ЄС;
- виокремлення особливостей використання земельних ресурсів суб'єктами господарювання;
- визначення особливостей використання лісових ресурсів суб'єктами господарювання;
- аналіз особливостей використання водних ресурсів суб'єктами господарювання;
- надання пропозицій та рекомендацій для удосконалення чинного законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері використання природних ресурсів суб'єктами господарювання.

Предметом дослідження є використання природних ресурсів суб'єктами господарювання.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети та задач, предмета й об'єкта дослідження, використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Методологічною основою роботи є метод системно-структурного аналізу, за допомогою якого встановлено та визначено загальну характеристику природних ресурсів, які використовуються суб'єктами господарювання. За допомогою формально-логічного методу здійснювався аналіз чинного законодавства України, яке встановлює правові режими використання природних ресурсів у сфері господарювання. Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняння національного законодавства в сфері використання природних ресурсів суб'єктами господарювання із законодавством країн ЄС. За

допомогою методів моделювання та прогнозування сформулювали пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України у сфері використання природних ресурсів суб'єктами господарювання.

Наукова новизна дослідження полягає у подальшій розробці доктринальних положень щодо напрямів удосконалення механізмів правового регулювання використання природних ресурсів суб'єктами господарювання. Зокрема, елементи наукової новизни містяться у пропозиції щодо доповнення ч.1 ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-ХІІ про надання право загального користування природними ресурсами для кожної особи, дозволити право спеціального використання й іноземцям та особам без громадянства. Пропонується також доповнити ч.1 ст.19 ЗК України закріпивши таку категорію як «землі загального користування».

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Загальна характеристика природних ресурсів, які використовуються суб'єктами господарювання», що опублікована у збірнику наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення», частина 1. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С.55-60 [58, с. 55-60].

Практичною цінністю роботи є те, що на основі комплексного аналізу законодавства у сфері використання природних ресурсів суб'єктами господарювання, було виявлено колізії і прогалини правового регулювання; розроблено конкретні пропозиції щодо вдосконалення наявного правового регулювання; проаналізовано процес реформування механізму використання природних ресурсів у сфері господарювання.

Структура роботи. Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе шість підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 58 сторінок, із яких основна частина роботи займає 51 сторінку. Список використаних джерел складається з 71 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Загальна характеристика природних ресурсів, які використовуються суб'єктами господарювання

В українському законодавстві не дано визначення поняття «природні ресурси». Проте, в ст. 13 Конституції України вказано, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [1]. Теж саме зазначено і в ч.1 ст. 148 ГК України [12]. І хоча тут мова йде про право власності Українського народу на ці ресурси, логічно впливає, що всі перераховані види ресурсів вважаються природними ресурсами на законодавчому рівні.

Науковці під природними ресурсами розуміють сукупність об'єктів та систем живої та неживої природи, компоненти природного середовища, що оточують людину, які використовуються в процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних і культурних потреб людини та суспільства [44, с.58]. В науковій літературі природні ресурси розглядають не лише як фізичну категорію а й економічну. Причому, розглядаючи природні ресурси як фізичну категорію використовується таке поняття як «природні умови».

Так, природні умови це – тіла та сили природи, які людство на даному етапі не може видозмінити, але вони суттєво впливають на його діяльність. Головною ознакою природніх умов є незмінність їх властивостей при використанні, по крайній мірі теоретично. До природних умов можна віднести: клімат, рельєф, зональність, екологічну ситуацію регіону [47, с.191]. Під природними умовами розуміють тіла і сили природи, які мають істотне значення

для життя і діяльності людського суспільства, однак безпосередньо або побічно не залучені до сфери виробничої чи невиробничої діяльності людей. [61, с.12]

Як ми бачимо, суттєвою відмінністю між цими двома поняттями є той факт, що не всі природні компоненти можуть бути використані в процесі виробництва. Це пояснюється тим, що людина не здатна контролювати чи впливати на всі природні явища в процесі здійснення нею господарської діяльності. Ми вважаємо такий підхід доцільним. Так як в деяких галузях виробництва природні явища здійснюють значний вплив на кінцевий результат. Так, наприклад, в сільськогосподарському виробництві суб'єкт господарювання може удобрювати землю, щоб покращити врожайність. Проте, він нічого не зможе зробити із заморозками, перепадами температури і т.д., що може призвести до знищення врожаю. Через це вважаємо доцільним розглядати природні умови та природні ресурси як окремі категорії.

Однак, із розвитком технологій та вичерпністю певних природних ресурсів людство навчилось використовувати деякі природні явища на свою користь. Так, з'являються сонячні батареї, вітряки, гідроелектростанції, що працюють від природної енергії без втручання людини в цю діяльність. Більшість провідних держав світу вже використовують такі альтернативні джерела енергії. Україна тільки починає освоювати такий вид виробництва. Так, у нас в країні є більше 40 гідроелектростанцій, а от використання сонячної енергії, енергії вітра та інших природних явищ у нас ще знаходиться на початкових стадіях.

Велике різноманіття природних ресурсів в Україні зумовила прийняття по кожному ресурсу окремого закону, в якому розкривається поняття цих ресурсів, права та обов'язки користувачів, володільців та засоби їх охорони тощо.

Відповідно до ст. 18 ЗК України до складу земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії. Категорії земель України мають особливий правовий режим. Україна за межами її території може мати на праві державної власності земельні ділянки, правовий режим яких визначається законодавством відповідної країни [13].

Ст.3 ВК України до водних ресурсів відносить обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території. Усі води (водні об'єкти) на території України становлять її водний фонд. [11].

Лісовими ресурсами є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів. До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб [15, ст.7].

Відповідно до ч.1 ст.5 Кодексу про надра державний фонд надр включає як ділянки надр, що використовуються, так і ділянки надр, не залучені до використання, в тому числі континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони [14].

Класифікація природних ресурсів в українському законодавстві здійснена за ознакою юридичної приналежності: природні ресурси загальнодержавного та місцевого значення.

Так, в ст. 39 Закону України №1264-ХІІ вказано, що до природних ресурсів загальнодержавного значення належать:

- а) внутрішні морські води та територіальне море;
- б) природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони;
- в) атмосферне повітря;
- г) підземні води;
- д) поверхневі води, що знаходяться або використовуються на території більш як однієї області;
- е) лісові ресурси державного значення;

- є) природні ресурси в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;
- ж) дикі тварини, які перебувають у стані природної волі в межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, інші об'єкти тваринного світу, на які поширюється дія Закону України «Про тваринний світ» і які перебувають у державній власності, а також об'єкти тваринного світу, що у встановленому законодавством порядку набуті в комунальну або приватну власність і визнані об'єктами загальнодержавного значення;
- з) корисні копалини, за винятком загальнопоширених.

До природних ресурсів місцевого значення належать природні ресурси, не віднесені законодавством України до природних ресурсів загальнодержавного значення [18].

Якщо брати науковий підхід до поділу природних ресурсів на категорії за ознаками відновлюваності, відтворюваності, замінності та вичерпності розрізняють такі пари видів ресурсів:

- відновні і невідновні– здатні і не здатні до самовідновлення (через розмноження чи інші природні цикли відновлення) за періоди, які можна зіставити з термінами їх споживання (тому рослинність, вода в річці – відновні ресурси, а ґрунт, мінеральні багатства – невідновні);
- вичерпні і невичерпні– ресурси, що вичерпуються (виснажуються) під час їх економічного використання (ґрунт, ліс, дикі тварини, кормові угіддя, копалини тощо); і ті ресурси (чи властивості природи), зміни яких прямо не пов'язані з інтенсивністю їх використання (сонячна енергія, атмосфера, енергія припливів і відливів, ін.);
- замінні і незамінні– ті, що можуть бути замінені (наприклад, метали – пластмасами), і ті, що не можуть бути замінені іншими ресурсами (атмосферний кисень для дихання, прісна вода для пиття);
- відтворювані і невідтворювані– ті, що принципово можна відтворити (прискорити відтворення) завдяки застосуванню праці людей, і ті, що до такого

відтворення непридатні (наприклад, біологічний вид – невідтворюваний ресурс, екосистема – обмежено відтворюваний ресурс і т. ін.) [61, с.15].

Дана класифікація є найбільш поширеною й прийнятою. Це пояснюється тим, що розподіл саме за такими ознаками дає оцінку якісним та кількісним характеристикам природних ресурсів та дає можливість прорахувати виробничий потенціал цих ресурсів.

Не менш важливим питанням нарівні з розкриттям поняття та видів природних ресурсів є визначення кола суб'єктів природокористування.

Відповідно до ст. 13 Конституції України права на об'єкти права власності Українського народу реалізують органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону [1].

Ця норма дублюється і в ст.4 Закону України №1264-ХІІ – природні ресурси України є власністю Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах, визначених Конституцією України, цим та іншими законами України. Громадяни України мають право користуватися природними ресурсами України відповідно до цього та інших законів [18].

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що основним власниками і, відповідно, природокористувачами є Український народ та органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Відповідно до Конституції України поняття «Український народ» означає, що це громадяни України всіх національностей [1]. Тобто, власниками і природокористувачами можуть бути всі громадяни нашої держави.

Однак, що стосується права користування природними ресурсами, то тут є певне розмежування. Так, законодавець розмежує загальне та спеціальне користування природними ресурсами.

Відповідно до Закону громадянам України гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб

(естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством України.

В порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, - на пільгових умовах [18, ст.38].

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що в разі спеціального використання природних ресурсів з'являється і спеціальний суб'єкт, що має право здійснювати таке використання – суб'єкт господарювання.

Відповідно до ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [12].

Отже, відповідно до законодавства користувачами природних ресурсів можуть бути виключно громадяни України. Однак, іноземці, особи без громадянства які відвідують Україну із метою туризму або будь-якою іншою також можуть використовувати природні ресурси для задоволення своїх духовних, естетичних, рекреаційних та інших потреб на рівні з громадянами нашої країни на праві загального користування. Якщо брати спеціальне право користування природними ресурсами, то в ст. 151 ГК України зазначено, що суб'єкти господарювання можуть використовувати природні ресурси у своїй виробничій діяльності на підставі спеціальних дозволів (рішень) уповноважених державою органів [12].

Спираючись на вищезазначене, можна зробити висновок, що виникає колізія в даному питанні. Тому що з одного боку в Конституції України

прописано, що користуватися природними ресурсами має право кожний громадянин України відповідно до закону. Така ж норма дублюється і в низці інших законів. Але в цих же законах є норми, що дозволяють не тільки громадянам, але й іноземцям та особам без громадянства користуватися чи орендувати природні ресурси. Та окрім того, що такі дозволи передбачені законодавством вони активно використовуються й на практиці. Так, наприклад, іноземцям, що зареєстровані відповідно до закону, як суб'єкти господарювання надається земля в оренду для здійснення ними господарської діяльності [13, п.2 ст.93]. Через це, на нашу думку, доцільним було би внесення доповнення до статті 38 Закону України №1264-ХІІ щодо суб'єктів користування природними ресурсами, а саме ч.2 ст. 30 Закону України №1264-ХІІ викласти в такій редакції: «Право на загальне використання природних ресурсів має будь-яка особа для задоволення своїх життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством України».

Ч.2 ст. 38 Закону України №1264-ХІІ викласти в такій редакції: «Право на спеціальне використання природних ресурсів можуть здійснювати громадяни України, суб'єкти господарювання, іноземці та особи без громадянства на підставі спеціального дозволу (рішення) органів державної влади чи дозволу власника таких ресурсів із наданням переваги громадянам України у випадку спірних (конфліктних) ситуацій».

1.2. Правовий режим використання природних ресурсів суб'єктами господарювання

В процесі здійснення своєї господарської діяльності суб'єкт господарювання має право використовувати природні ресурси. Таке використання відбувається при дотриманні певного правового режиму.

В українській юридичній енциклопедії вказується, що правовий режим – це особливий правовий порядок, встановлений для окремих сфер суспільних відносин або суспільства в цілому (прикордонний режим, митний режим, режим в місцях позбавлення волі, правовий режим земель і майна, режим законності і т.д.). Спільними ознаками правового режиму є наявність відповідних обмежень, заборон або пільг. Правовий режим висловлює нерозривний зв'язок правової форми та змісту регульованих правом відносин, характеризується в зв'язку з цим моментом стабільності [71, с.44].

Серед науковців, виокремив таку категорія як «еколого-правовий режим спеціального природокористування» В.М. Комарницький. Це поняття, вчений розуміє як встановлений законами та іншими нормативно-правими актами порядок використання природних ресурсів з урахуванням їх екологічної цінності, ролі в природних процесах, здатності до відновлення, який має на меті запобігти виснаженню, сприяти збереженню, бережливому використанню природних ресурсів [56, с.14].

За Кобецькою Н.Р. правовий режим використання природних ресурсів покликаний забезпечити взаємодію і взаємоузгодження екологічних і економічних, приватних і публічних, особистих і державних інтересів [53,с.40].

В більшості випадків науковці ототожнюють поняття «правовий режим» із поняттям «порядок», норми якого закріплені в законодавчих актах. Ми погоджуємося із таким визначенням, та розділяємо думку В.М. Комарницького, що можна виокремити поняття «еколого-правовий режим спеціального природокористування». Тобто, правовий режим використання природних ресурсів – це законодавчо закріплені норми, що регулюють діяльність учасників відносин у сфері природокористування, враховуючи специфіку кожного окремого природного ресурсу.

Відповідно до ГК України використання природних ресурсів суб'єктами господарювання у своїй господарській діяльності на праві загального та спеціального природокористування [12, ч.1,ст.149]. Стаття 150 ГК України передбачає використання земельних ділянок суб'єктами господарювання на праві

власності [12, ч.1]. Використання інших ресурсів здійснюється на праві користування на підставі отримання спеціальних дозволів уповноважених державою органів [12, ч.1,ст.151]. Загальні права та обов'язки суб'єктів господарювання при використанні природних ресурсів також визначені у ГК України – статті 152-153 [12].

Норми Закону України №1264-ХІІ передбачають використання природних ресурсів на праві загального та спеціального використання [18, ч.1,ст.38].

Так, право загального користування природними ресурсами передбачає безоплатне та вільне, без надання відповідних дозволів, використання природних ресурсів особами для задоволення своїх законних інтересів. Випадки обмеження права на загальне користування встановлюється законом. Право спеціального використання природних ресурсів здійснюється на платній основі та із отриманням дозволу на таке використання від органів державної влади або укладенням договору оренди із власниками природних ресурсів. Крім прав у природокористувачів існують й обов'язки. В більшості випадків обов'язки загальних користувачів природними ресурсами і спеціальних користувачів збігаються. Так, обов'язковими є дотримання екологічних вимог, а саме - раціональне використання природних ресурсів, відтворення ресурсів за допомогою впровадження новітніх технологій, дотримання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів, пріоритетність вимог екологічної безпеки є невід'ємною частиною при природокористуванні [18, ст.40].

Також, важливим обов'язком є здійснення господарської та іншої діяльності без порушення екологічних прав інших осіб. Це питання неодноразово порушувалося науковцями. Так, наводив приклади ймовірних порушень В.М. Комарницький – відповідно до ЗК України до складу земель рекреаційного призначення, що можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності, також відносяться земельні ділянки, надані для дачного будівництва. Через це, власники таких земельних ділянок можуть розширювати свою

територію за рахунок зменшення територій для загального користування [55, с.114].

Порушувала питання важливості дотримання суб'єктами господарювання обов'язку надання можливості безперешкодно користуватися природними ресурсами й Г.В. Анісімова. Так, вона зазначає, що екологічні правовідносини, при яких реалізуються публічні інтереси щодо загального природокористування як підгрунтя забезпечення життєдіяльності, обтяжують право власності будь-якої форми. Власник стає зобов'язаним користуватися й розпоряджатися об'єктами права власності, дотримуючись публічних екологічних інтересів [38, с.4].

Тому, збереження балансу між правом загального та спеціального використання повинно дотримуватися всіма учасниками відносин в сфері природокористування.

Головною відмінністю у обов'язках загальних та спеціальних природокористувачів є те, що останні зобов'язанні сплачувати екологічний податок або рентну плату. Всі вищезгадані права і обов'язки є загальними, права і обов'язки щодо використання конкретного природного ресурсу зазначені у відповідних законах.

Також, існує невідповідність між нормами Закону України №1264-ХІІ та нормами ГК України з приводу використання природних ресурсів суб'єктами господарювання. Так, ч.2 ст. 38 Закону України №1264-ХІІ говорить про те, що законодавством України громадянам гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб [18]. А ч.1 ст.149 ГК України передбачає, суб'єкти господарювання можуть використовувати природні ресурси на праві загального і спеціального природокористування [12]. Виходить, ці норми суперечать одна одній.

На нашу думку, доцільним було б викласти ч.1 ст. 149 ГК України в такій редакції – суб'єкти господарювання використовують у господарській діяльності природні ресурси в порядку спеціального природокористування відповідно до ГК України та інших законів. Тому що, як правило, суб'єкти господарювання у своїй

господарській діяльності використовують природні ресурси регулярно та в більших об'ємах, ніж загальні користувачі. Через це вони зобов'язані раціонально використовувати природні ресурси використовуючи нові технології в процесі своєї діяльності, дбати про відновлення та не допускати зношування, виснаження природних ресурсів. І, також сплачувати податки за користування ресурсами чи рентну плату власникам природних ресурсів. А загальне природокористування не передбачає плату за користування ресурсами.

Відповідно до ч.4 ст. 148 ГК України правовий режим використання окремих видів природних ресурсів (землі, вод, лісів, надр, атмосферного повітря, тваринного світу) встановлюється законами [12].

Якщо брати земельні відносини, то використання земельних ділянок суб'єктами господарювання в більшості випадків здійснюється на праві користування. А саме – на праві оренди землі. В частині 4 статті 93 ЗК України визначено, що строк договору на оренду земельної ділянки не може перевищувати 50 років [13]. Договір про оренду землі може укласти будь-який суб'єкт господарювання, в тому числі й іноземний суб'єкт господарювання. Також, потрібно зауважити, що таке використання є платнім. Окремий вид дозволу на використання земельних ділянок є земельний сервітут. Земельний сервітут - це право власника або землекористувача земельної ділянки чи іншої заінтересованої особи на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками) [13, ч.1, ст.98].

Що стосується права володіння земельними ділянками, тут є обмеження. Так, наприклад, землі сільськогосподарського призначення не можуть перебувати у власності іноземних громадян, осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб та іноземних держав [13, ч.5,ст.22]. Ця норма чітко передбачена законодавцем. Однак, орендувати землю сільськогосподарського призначення іноземець може. В ч.2 ст.5 Закону України «Про оренду землі» встановлено, що орендарями земельних ділянок можуть бути громадяни і юридичні особи України, іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи, міжнародні об'єднання та організації, а також іноземні держави [17].

Ще одне обмеження в праві власності стосується земель оборони – землі оборони можуть перебувати лише в державній власності [13, ч.2, ст.77].

При використанні суб'єктами господарювання водних ресурсів ми завжди будемо казати про право користування. Так як, відповідно до ст. 6 ВК України води (водні об'єкти) є виключно власністю Українського народу і надаються тільки у користування. Суб'єктами господарювання водокористування здійснюється на праві спеціального користування на підставі отримання дозволу. Відповідний дозвіл видається Державним агентством водних ресурсів України та його територіальними підрозділами. В статті 42 ВК України зазначено, що водокористувачами в Україні можуть бути підприємства, установи, організації і громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи [11].

Натомість, в ЗК України зазначено, що землі водного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Громадянам та юридичним особам за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть безоплатно передаватись у власність замкнені природні водойми (загальною площею до 3 гектарів) [13, ч.1-2, ст.59]. Отже, відповідно до ВК України води й водні об'єкти надаються лише на праві користування, а ЗК зазначає виключення із цього правила – замкнені природні водойми.

Згадуючи ці дві норми можна побачити ще один цікавий нюанс. Всі водокористувачі зобов'язані не допускати порушення прав, наданих іншим водокористувачам, а також заподіяння шкоди господарським об'єктам та об'єктам навколишнього природного середовища [11, п.5,ч.1,ст.44]. Тобто, водокористувачі повинні забезпечити доступ до водойм всім, безоплатно, на праві загального користування. Хоча, законодавчо передбачені виключення із цього правила за певних умов. На водних об'єктах, наданих в оренду, загальне водокористування допускається на умовах, встановлених водокористувачем, за погодженням з органом, який надав водний об'єкт в оренду. Водокористувач, який узяв водний об'єкт у користування на умовах оренди, зобов'язаний доводити до відома населення умови водокористування, а також про встановлені

обмеження загального водокористування на водному об'єкті, наданому в оренду [11, ч.4,5 ст.47].

Однак, так як ВК України не передбачає приватну форму власності на водні об'єкти, то ці норми стосуються лише водокористувачів, які користуються ресурсами на праві спеціального використання або на умовах оренди. Але, якщо земельна ділянка водного фонду із закритою водоймою знаходиться у приватній власності, власник може на праві приватної власності не впускати інших осіб, тим самим обмежуючи право загального користування водними об'єктами. І з цього приводу не має застережень ані в ВК України – тому що цей нормативний акт не передбачає право приватної власності на водойми, лише право користування, ані в ЗК України, так як обов'язки власників приватних земельних ділянок не зобов'язують їх надавати вільний доступ до своєї земельної ділянки. Таким чином, недобросовісні підприємці можуть використовувати цю прогалину в законодавстві на свою користь, наприклад, не сплачуючи податки за використання водних ресурсів, чи недодержання природоохоронних норм, обмеження прав загальних природокористувачів.

ЛК України передбачає, що ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Суб'єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи [15, ч.3,4 ст.7]. Використання лісових ресурсів може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання [15, ст.65]. Суб'єкти господарювання здійснюють використання лісових ресурсів на праві спеціального користування. Спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом - лісорубний квиток або лісовий квиток, що видається безоплатно [15, ч.1,ст.69]. Окремий вид дозволу на користування лісом – лісовий сервітут. Лісовий сервітут - право на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною лісовою ділянкою [15, ч.1,ст.23].

Відповідно до ст.4 Кодексу України про надра – надра є виключною власністю Українського народу і надаються тільки у користування [14]. Спеціальне користування надрами суб'єктами господарювання здійснюється на

підставі отримання дозволу. Дозволи отримують шляхом проведення аукціонів, конкурсів. Але, є й винятки, коли особі/суб'єкту господарювання для використання надр не потрібно отримувати дозвіл. Так, землевласники і землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів та гірничого відводу видобувати корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки до двох метрів, а також підземні води (крім мінеральних) для всіх потреб, крім виробництва фасованої питної води, за умови, що обсяг видобування підземних вод із кожного з водозаборів не перевищує 300 кубічних метрів на добу [13, ч.1,ст.23].

Із вищезазначеного виходить, що правовий режим використання природних ресурсів – це законодавчо закріплені норми, що регулюють діяльність учасників відносин у сфері природокористування, враховуючи специфіку кожного окремого природного ресурсу. Природні ресурси використовуються на праві загального і спеціального користування. Головною відмінністю права загального користування від права спеціального є обов'язкова платність та отримання дозволу на використання певних природних ресурсів в останньому випадку. Суб'єкти господарювання в основному використовують природні ресурси на праві спеціального використання. Виключення становлять випадки, коли підприємці мають у своїй приватній власності земельні ділянки із водними ресурсами, лісовими ресурсами та корисними копалинами місцевого значення розташованими на них. В такому разі отримання дозволу на використання природних ресурсів таким особам не потрібно. Право на використання даних ресурсів і так їм належить на праві власності на земельні ділянки.

На нашу думку, в даних випадках, говорити про те, що суб'єкти господарювання користуються природними ресурсами на праві загального користування не доречно. Тому, пропонуємо викласти ч.1 ст. 149 ГК України в такій редакції – суб'єкти господарювання можуть використовувати у господарській діяльності природні ресурси тільки в порядку спеціального природокористування відповідно до ГК України.

1.3. Правове регулювання використання природних ресурсів суб'єктами господарювання в країнах ЄС

На даний час Україна є учасницею багатьох міжнародних договорів з питань, що регулюють відносини з природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Серед яких Конвенція про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування у Європі від 19 вересня 1979 р. [3], Віденська конвенція про охорону озонового шару від 22 березня 1985р. [2], Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку від 14 червня 1992 р. [6], Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25 лютого 1991р. [4], Конвенція про ядерну безпеку від 20 березня 2004 р. [5] та ін. Принципи та положення цих договорів дублюються й в українських законах. Однак, суворе дотримання всіх цих норм на території нашої держави не завжди спостерігається, на відмінно від європейських держав.

В 2014 році була підписана угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ця угода зобов'язує Україну поступово впроваджувати норми і стандарти, прийняті Європейським Союзом. В першу чергу це стосується сфери економічних та правових відносин. Тому розгляд питання правового регулювання використання природних ресурсів суб'єктами господарювання є дуже актуальним наразі. По-перше, як ми вже зазначали, відносини «людина-природа» є важливою і невід'ємною частиною як сфери приватного життя так і сфери публічного. І це стосується не лише України, а й будь якої іншої країни, в тому числі країн ЄС. По-друге, потрібно розуміти наскільки норми нашого законодавства відповідають нормам європейського в галузі природокористування суб'єктами господарювання та які норми, стандарти потрібно буде запроваджувати.

На даний час в європейському законодавстві існує близько 90 директив у природоохоронній сфері [67, с.87]. Всі вони спрямовані на ефективне і

раціональне використання природних ресурсів, встановлення лімітів викиду промислових відходів в навколишнє середовище (Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС) [10], оцінку наслідків впливу деяких громадських і приватних проектів на навколишнє середовище (Директива Ради 85/337/ЄЕС) [9], свободу доступу та поширення інформації про навколишнє середовище, якою володіють органи влади, та визначає загальні умови, відповідно до яких інформація про стан довкілля має бути доступна громадянському суспільству (Директива 2003/4/ЄС) [8], Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування деяких Директив [7] і тд.

Всі ці Директиви повинні поєднуватися із національними законодавствами держав-членів ЄС. Так, за В. Тюном, більшість сучасних конституцій європейських держав юридично закріплюють питання охорони природи через гарантування екологічних прав людини. Конституція Іспанії зобов'язує державні органи «стежити» за раціональним використанням усіх природних ресурсів, опираючись на необхідну у цьому випадку колективну солідарність (ст. 45). Водночас розкриття змісту такої екологічної функції державних органів можливе тільки за умови проведення ретельного аналізу адміністративного законодавства Іспанії. Обов'язок держави охороняти довкілля закріплюється і в Конституції Федеративної Республіки Німеччини (ст. 20-а). Згідно цієї статті, держава, усвідомлюючи свою велику відповідальність перед майбутніми поколіннями, охороняє навколишнє середовище як основу життя на землі в рамках конституційного устрою і відповідно із законом і правом за допомогою виконавчої влади і правосуддя. Як видається, один з найбільш “екологізованих” основних законів має Португалія. У Конституції Португалії передбачається обов'язкове розроблення у державі планів економічного і соціального розвитку з метою збереження екологічної рівноваги, охорони довкілля (ст. 91). Основними напрямками здійснення екологічної функції держави у зазначеній Конституції визначено упередження і контроль забруднення довкілля, створення природно-

заповідних територій, забезпечення раціонального природокористування, комплексний розвиток території [68, с.98-99].

Крім цього значну частину у галузі природокористування в країнах ЄС відіграють норми, що визначають засоби боротьби із забрудненням природного середовища промисловими підприємствами. Значна увага приділяється таким організаційно-правовим заходам, як екологічне нормування, ліцензування, екологічна експертиза, державний екологічний контроль, екологічний аудит, оцінка впливу потенційної діяльності на навколишнє середовище, екологічна сертифікація, екологічний податок [67, с.88].

Екологічний податок є одним з найдієвих засобів стимулювання суб'єктів господарювання дотримуватися норм захисту навколишнього середовища при здійсненні ними господарської діяльності.

Директорат із податків і митних зборів Європейської Комісії поділив екологічні податки на сім груп за сферами використання:

- енергетичні податки (на моторне паливо, енергетичне паливо, електроенергію). Наприклад, у Франції, Німеччині, Італії, Фінляндії, Австрії, Великобританії та в інших країнах запроваджено податки на мастильні масла, сиру нафту і нафтопродукти. Цей податок регулює збір, зберігання та утилізацію використаних масел. У Норвегії і Швеції діє податок на мінеральні добрива та пестициди. У Нідерландах наразі застосовується податок на паливо, надходження від якого використовуються для фінансування державних природоохоронних витрат і стимулювання зниження викидів двоокису сірки. За рахунок податку покривається 50 % витрат Міністерства екології, включаючи витрати на запобігання та відшкодування збитку, субсидування впровадження передових прогресивних технологій з очищення і переробки, а також фінансування тимчасового розміщення хімічних відходів;
- транспортні податки (податки на пройдені кілометри, щорічний податок із власників, акцизи при купівлі автомобіля);
- плата за забруднення (емісія забруднюючих речовин в атмосферу і викиди у водні басейни шкідливих речовин);

- плата за розміщення відходів на звалищах та їх переробку і податки на ряд спеціальних продуктів (упаковка, батареї, шини, мастильні масла тощо);
- податки на викиди речовин, що призводять до глобальних змін (речовини, що руйнують озоновий шар, парникові гази);
- податок на шумову дію;
- платежі за користування природними ресурсами .

Штрафи за адміністративні порушення природоохоронного законодавства, що стягуються на постійній основі, коли не застосовуються виплати чи платежі, а також місцеві збори за утилізацію, очищення твердих та стічних відходів [41, с.140]. Також, використовується такий дієвий інструмент державного регулювання природокористування як система застави, що передбачає встановлення надбавок до роздрібних цін на товари, утилізація яких доцільна після періоду експлуатації. Система застави застосовується у Франції, Німеччині, Італії, Фінляндії, Австрії, Великобританії та в інших країнах ЄС. У Швеції система застави використовується на ринку продажу автомобілів. Завдяки цим заходам понад 90 % реалізованих у країні автомобілів згодом здається на утилізацію. Ще одним інструментом державного регулювання природокористування є пільгові кредити і субсидії, що надаються на конкурсній основі для реалізації різних природоохоронних програм. У деяких країнах субсидії отримують ті фірми, які відмовляються від застосування пестицидів і отрутохімікатів. В останні роки у країнах Західної Європи намітилася тенденція до відмови від державних субсидій при реалізації добрив. Відмова субсидіювати споживання добрив сприймається як спосіб, за допомогою якого можна зберегти ґрунти від забруднення внаслідок надмірного використання добрив і заохотити біологічні методи збільшення врожайності [41, с.139]. Як інструмент державного регулювання природокористування у країнах з ринковою економікою існують податки за шкідливу продукцію (різні види пального, тару, мінеральних добрив, пестициди, миючі засоби тощо) [41, с.140]. Всі вище перелічені норми та підходи до вирішення питань охорони та захисту навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів постійно розширюються та

доповнюються. Це обумовлено тим, що споживання природних ресурсів з кожним роком все збільшується й збільшується і тому впроваджуються нові технології та нові підходи до збереження навколишнього середовища. Через це, останнім часом, панівною в європейському правовому полі є стратегія сталого розвитку. За цією Стратегією передбачено сім флагманських ініціатив, однією з яких є "ефективні ресурси Європи" – забезпечення переходу до економіки з низьким вмістом вуглецю, збільшення використання джерел відновлюваної енергії, модернізація транспортного сектора та забезпечення розумного використання джерел енергії [36]. Тобто, перехід до нової, так званої «зеленої економіки. Також, Європейський Союз ставить на меті стати першим кліматично-нейтральним континентом. Так, вони прагнуть створити сучасну, ресурсно ефективну економіку завдяки: повному скороченню чистих викидів парникового газу до 2050 року, зрощувати темпи економіки без залучення ресурсів, жодну людину та жодне місто не залишити без уваги [36]. Із вищезазначеного можна зробити висновок, що задля отримання ефективного механізму регулювання правовідносин у галузі екології потрібно впроваджувати дієві адміністративні заходи та дієві механізми контролю за дотриманням цих заходів. Україна потрохи вже переймає досвід західних країн, та намагається втілювати ці норми в нашому правовому полі. Так, Україна схвалила стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Метою цієї стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі [66].

Однак, впровадження нових реформ займають досить багато часу. На нашу думку, для ефективного захисту навколишнього природного середовища слід переймати досвід європейських країн та приймати локальні норми. Так, дієвою може бути норма, за якою суб'єктам господарювання надаються субсидії на закупівлю/оренду нової техніки, чи фінансове заохочення за впровадження нових, природоохоронних заходів у своїй господарській діяльності, заохочення суб'єктів господарювання до використання у своїй діяльності сучасну техніку, яка мінімізує негативний вплив на стан навколишнього природного середовища за допомогою встановлення мінімального податку для таких підприємців

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Використання суб'єктами господарювання земельних ресурсів

Відповідно до ст.14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Також земля є найбільшим природним ресурсом, що використовується суб'єктами господарювання в їх виробничій діяльності. Однак, через недобросовісність деяких підприємців та відсутності важелів впливу на них дуже часто виникають спори з приводу використання земельних ресурсів суб'єктами господарювання. Також, виникненню конфліктів з приводу неправомірного використання природних ресурсів іноді сприяє «лояльність» органів виконавчої влади та органів судової влади до деяких суб'єктів господарювання. Найчастіше конфліктні ситуації виникають з приводу земель житлової і громадської забудови, земель сільськогосподарського призначення, земель лісгосподарського призначення, земель водного фонду.

Відповідно до ст.20 ЗК України зміна цільового призначення земельних ділянок державної або комунальної власності провадиться Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування. Зміна цільового призначення землі здійснюється за ініціативою власників земельних ділянок [13, ч.2,3,ст.20]. Законодавчо визначена єдина умова змінення цільового призначення землі. Однак, єдиних умов, чи підстав для прийняття рішення про зміну цільового призначення землі не має в українському законодавстві. Цією прогалиною та, в деяких випадках і корумпованістю чиновників, користуються недобросовісні підприємці та отримують земельні ділянки, на яких провадять господарську діяльність, що не відповідає їхньому цільовому призначенню.

Для початку пропонуємо розібрати спори, що виникають з приводу земель житлової і громадської забудови. Так, дуже часто відбуваються незаконні зміни цільового призначення землі. Наприклад, у справі № 922/5782/14 за позовом Заступника прокурора Харківської області м. Харків в інтересах держави в особі Головного управління Держземагенства у Харківській області, м. Харків до Дергачівської районної державної адміністрації, м. Дергачі, Харківської області та Товариства з обмеженою відповідальністю "Житлово-будівельне товариство "Домострой", м. Дергачі, Харківської області про визнання незаконними розпоряджень та договору оренди земельної ділянки та повернення земельної ділянки. За розпорядженням Дергачівської районної державної адміністрації було надано дозвіл ТОВ "Житлово-будівельне товариство "Домострой" на розроблення проекту відведення земельної ділянки зі зміною цільового призначення із категорії земель сільськогосподарського призначення на категорію земель житлової та громадської забудови загальною площею 9,53 га на території Малоданилівської селищної ради за межами населеного пункту для розміщення кварталу малоповерхової житлової забудови. Розпорядженням голови Дергачівської райдержадміністрації затверджено проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки та передано в оренду ТОВ "Житлово-будівельне товариство "Домострой" земельну ділянку для розміщення кварталів житлової забудови за рахунок земель запасу державної власності на території Малоданилівської селищної ради за межами населеного пункту терміном на 25 років. Також, розпорядженням голови Дергачівської райдержадміністрації змінено цільове призначення земельної ділянки, зокрема, із земель сільськогосподарського призначення на землі житлової та громадської забудови. Цікавим є той факт, що суд першої інстанції відмовив у позові позивачу, мотивуючи це тим, що фактично забудовник не порушував первісно встановленого цільового призначення цієї земельної ділянки. Адже використання земельної ділянки для забудови повинно було здійснюватися після введення її в межі відповідного населеного пункту. Хоча, довідок про введення цієї земельної ділянки в межі населеного пункту так і не було надано. Виходить, що договір

оренди та план забудови вже затвердили, почали роботи з забудови, але по факту закон не порушували – чекали коли земельну ділянку зареєструють в межах населеного пункту [33].

В даній справі були порушені норми ст. 38 ЗК України відповідно до яких до земель житлової та громадської забудови належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування. Таким чином, категорія земельної ділянки "землі житлової та громадської забудови" передбачає, що така земельна ділянка повинна знаходитися виключно в межах населеного пункту. В апеляційній інстанції переглянувши справу суд постановив апеляційну скаргу задовольнити, договір оренди визнати недійсним, постанови про зміну цільового призначення земельної ділянки визнати незаконною та скасувати.

Дуже цікавою є справа №761/31121/14-ц. Так, в 2013 році прокурор Шевченківського району м.Києва подав позов до власників земельної ділянки та Київської міської ради про визнання незаконним та скасування рішення міської ради про передачу земельної ділянки у приватну власність, державний акт на право власності на земельну ділянку та договору купівлі-продажу. Мотивований був позов тим, що земельна ділянка знаходиться на території Сирецького гаю, тобто належить до земель природно-заповідного фонду, який охороняється як національне надбання і є складовою частиною системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною. Згідно з інформацією Державної екологічної інспекції у м. Києві земельна ділянка знаходиться у парковій зоні, віднесена до земель рекреаційного призначення, на які відповідно до статті 52 ЗК України поширюються обмеження щодо використання. Справа розглядалася у всіх інстанціях неодноразово (справу передавали на новий розгляд), проте позов так і не був задоволений. Причину відмову суд вмотивував тим, що позивач не довів факт віднесення земельної ділянки до земель рекреаційного призначення. У 2018 році Верховний Суд передав справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду. Велика Палата Верховного Суду не

прийняла остаточного рішення, проте сформулювала правову позицію про те, що передання земельної ділянки, віднесеної до територій зелених насаджень загального користування для будівництва й обслуговування житлового будинку без зміни її цільового призначення суперечить приписам ЗК України, навіть якщо така ділянка за функціональним призначенням лише частково (це встановив Апеляційний суд) належить до територій зелених насаджень загального користування, тобто до земель рекреаційного призначення. Також Велика Палата Верховного Суду передала справу на новий розгляд. Розгляд буде відбуватися лише в 2020 році. На нашу думку в цій справі чітко вбачається лобювання інтересів окремих осіб, через це справа вже 7 років знаходиться у судовому розгляді [22].

Дуже часто зустрічаються справи із незаконної забудови на землях із історико-культурним призначенням. Це не дивно, адже, як правило, продаж/оренда будинків чи офісів поряд із визначними будовами, пам'ятками архітектури і т.д. будуть коштувати набагато більше. Через це суб'єкти господарювання намагаються в обхід закону чи із використанням прогалин в законодавстві отримати дозвіл на забудову на землях історико-культурного призначення.

Такий приклад можна побачити у справі №2а-4917/11/2670, по якій Верховний Суд України вже виніс постанову та закрив провадження по справі. Так, заступник прокурора м. Києва подав позов до Київської міської ради про визнання незаконним та скасування рішення про передачу ТОВ «ЄВРООФІСБУД» в оренду земельну ділянку із правом викупу по вул. Стрітенська 10 для будівництва, експлуатації та обслуговування офісного комплексу з паркінгом. Позов був мотивований тим, що ця земельна ділянка є буферною зоною Софійського Собору, тому оскаржуване рішення прийняте без належного погодження проектної документації з органом охорони культурної спадщини та без урахування вимог Конвенції про охорону Всесвітньої культурної та природної спадщини. Суд першої інстанції в позові відмовив, вмотивувавши тим, що оскаржуваним рішенням Київради Товариству передавалась земельна

ділянка в короткострокову оренду у розмірах, необхідних для обслуговування будівлі, власником якої є Товариство, відповідно до статті 123 ЗК України. В 2014 році Київський апеляційний адміністративний суд скасував рішення першої інстанції та задовольнив позов про визнання недійсним і скасування рішення про надання з/д в оренду. Такого ж висновку дійшов і Вищий адміністративний суд України. Проте, із таким рішенням ТОВ «ЄВРООФІСБУД» не погодилося і подало позов до Верховного Суду України. Розглянувши всі обставини справи, Верховний Суд України дійшов до висновку, що у разі прийняття органом місцевого самоврядування (як суб'єктом владних повноважень) ненормативного акту, що застосовується одноразово, який після реалізації вичерпує свою дію фактом його виконання і з прийняттям якого виникають правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів (зокрема, рішення про передачу земельних ділянок у власність, укладання договору оренди), позов, предметом якого є спірне рішення органу місцевого самоврядування, не повинен розглядатися, оскільки обраний позивачем спосіб захисту порушених прав не забезпечує їх реального захисту. Верховний Суд України постановив скасувати раніше прийняті рішення, та позовну вимогу частково задовольнити. Провадження по справі закрити [24].

На жаль, такі ситуації є досить розповсюдженими. Так, лише в місті Києві 107 об'єктів житлового будівництва, а це понад 51% від загальної кількості новобудов, зводяться на землях з неналежним цільовим призначенням [57].

Дуже багато є рішень і з приводу незаконного використання земельних ділянок із сільськогосподарським цільовим призначенням. Найпоширенішими є справи з приводу відчуження земельної ділянки за договором міни. На справді, за цим договором міни дуже часто вбачається приховування договору купівлі-продажу землі. Однак, Велика Палата Верховного Суду постановила, що обмін земельних ділянок за принципом «пай на пай» з доплатою вважається договором міни та не порушує чинне законодавство з приводу заборони відчуження з/д сільськогосподарського призначення.

Так, в справі № 227/1506/18 прокурор звернувся до суду із позовною заявою про визнання недійсним договору міни земельної ділянки на земельну ділянку, укладений у період дії заборони на відчуження, зокрема, земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та земельних часток (паїв).

Відповідно до вказаного договору фізична особа передала у власність агрофірми ТЗОВ «Агрофірма «Каравай» належну їй на праві власності земельну ділянку з цільовим призначенням для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, а агрофірма передала у власність фізичної особи належну їй на праві власності земельну ділянку площею 0,1000 га з цільовим призначенням для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Водночас відповідно до вказаного договору фізособа отримала грошову доплату у сумі 229 813,68 грн. до моменту підписання та нотаріального посвідчення цього договору. Позов був вмотивований тим, що договір був укладений з порушенням пункту 15 розділу X «Перехідні положення» ЗК України, яким була встановлена заборона відчуження, зокрема, земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та земельних часток (паїв) (далі заборона відчуження), і статті 14 Закону України від 5 червня 2003 року № 899-IV «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)». Суди першої та апеляційної інстанцій інстанції у своїх рішеннях зазначили, що у відповідності до вказаних норм Земельного кодексу, дозволено, як виняток, обмін земельної ділянки сільськогосподарського призначення на іншу земельну ділянку відповідно до закону. При цьому укладений договір міни не є фіктивним чи удаваним у розумінні статей 234 і 235 Цивільного кодексу України, оскільки відповідачі його виконали з дотриманням вимог чинного законодавства, а підстави для визнання цього договору недійсним відсутні.

Велика Палата Верховного Суду також погодилася із такими висновками. Зазначивши, що особа обміняла більшу з/д сільськогосподарського призначення на іншу, меншу, із таким же цільовим призначенням, отримавши доплату за договором міни. Такі дії не суперечать частині третій статті 715 ЦК України щодо

можливості встановлення доплати у договорі міні. Отже, визнати договори міні земельних ділянок сільськогосподарського призначення з доплатою правомірними. Приховування за таким договором договору купівлі-продажу земельної ділянки не вбачається [35].

Таких рішень та таких конфліктних ситуацій дуже багато по всій Україні. Це обумовлюється декількома факторами. По-перше, корупційна складова нашої правничої системи. По-друге, не узгодженість норм та законодавчих актів між собою, що створюють прогалини в законодавстві, чи можливість по-різному трактувати певні норми. Дуже багато науковців кажуть про те, що вирішенням всіх цих проблем стане Екологічний Кодекс. Прийняття цього нормативного акту може зменшити розмаїття норм, що стосуються земельних відносин та виключить можливість неоднозначності застосованих норм.

Також, на нашу думку, виходом із цієї ситуації може бути прийняття єдиного нормативного акту, в якому будуть чітко перелічені умови та підстави для прийняття рішення про зміну цільового призначення земель органами державної влади.

Крім цього, науковцями неодноразово підіймалося питання про те, що в ЗК України дуже розпливчате таке поняття, як «землі загального користування». За Г.В. Анісімовою в ч.4 ст. 83 ЗК України зазначені об'єкти, які знаходяться на землях загального користування населених пунктів. Причому ЗК не розкриває, що саме розуміється під терміном «тощо»; отже, перелік об'єктів, розташованих на них, залишається необмеженим. Зазначений у коментованій статті об'єкт –землі загального користування – є збірним. У ст. 19 ЗК, де перераховуються категорії земель за основним цільовим призначенням, не названо земель, які перебувають у загальному користуванні. Тому немає сенсу ототожнювати такі правові категорії, як «право загального користування природними ресурсами», різновидом якого є «право загального землекористування», з поняттям «землі загального користування», потрібно це поняття окремо [38, с.4].

Погоджуються і доповнюють цю думку й О.С. Дорош, Д.В. Третяченко. Вчені пропонують доповнити земельне законодавство України положеннями щодо сутності поняття «право загального користування землею», підстав для реалізації громадянами цього права та склад земель, на які поширюється таке правове регулювання [49, с.108]. Причому, зазначають, що доречніше земельні ділянки загального користування в межах населених пунктів надавати в користування виключно в громадських інтересах без укладення договорів оренди в адміністративному порядку на праві тимчасового платного користування землями, що перебувають у державній та комунальній формах власності [49, с.109].

На нашу думку, виокремлення такої категорії землі як «землі загального користування» є доречним та обґрунтованим. Адже, це може знизити незаконне розширення приватних/орендованих ділянок за рахунок загальнодоступних земель, та захистити права загальних користувачів.

2.2. Використання суб'єктами господарювання лісових ресурсів

Загальна площа лісових ділянок, які належать до лісового фонду України, становить 10,4 млн га, в тому числі вкриті лісовою рослинністю 9,6 млн га. Загалом лісистість України – 15,9%, однак країна посідає 9-те місце серед європейських країн за цим показником. Запаси деревини оцінюються в межах 2,1 млрд куб. м. За рік в Україні приростає 35 млн куб. м деревини. Середньорічний приріст деревини у лісах Держлісагентства дорівнює 3,9 куб. м на 1 га і коливається від 5 куб. м у Карпатах до 2,5 куб. м у степовій зоні [50].

Згідно із ЛК України ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Суб'єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи [15, ч.3,4, ст.7]. У приватну власність громадяни, юридичні особи можуть набувати земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Право власності на ліси виникає з моменту державної реєстрації права власності на земельну ділянку [15, ст.12,13]. Відповідно до ст. 65

ЛК України використання лісових ресурсів може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання [15]. Промислове використання лісових ресурсів здійснюється в порядку спеціального використання на підставі спеціального дозволу – лісового квитка або лісорубного квитка, який видається безоплатно. Саме використання лісових ресурсів є платним. Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів встановлюється Податковим кодексом України [15, ч.2,ст.77]. Виділяють такі види використання лісових ресурсів: заготівля деревини; заготівля другорядних лісових матеріалів; побічні лісові користування; використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

Спеціальний дозвіл на використання лісових ресурсів видається власником лісів або постійним лісокористувачем. В свою чергу власники лісів чи постійні лісокористувачі повинні отримати дозвіл на видачу спеціального дозволу від територіальних органів Держлісагентства.

Законом передбачено, що відповідні органи влади повинні здійснювати охорону та відновлення лісових ресурсів. І хоча, Державне агентство лісових ресурсів навіть у своїх щорічних звітах надає статистику із приростом лісових ресурсів, відновлення лісів [65]. Питання використання лісових ресурсів суб'єктами господарювання наразі дуже гостро стоїть в нашій країні. Україна, а особливо західна Україна, потерпає від масової, і в більшості випадків незаконної, вирубки лісів.

І, найчастіше, суб'єкти господарювання обумовлюють масову вирубку лісів санітарними рубками чи рубками за доглядом за лісом. Хоча, Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження санітарних правил в лісах України» регулюється порядок призначення санітарних рубок й утворюється спеціальна комісія, що перевіряє дійсний стан лісів та потребу в санітарних рубках [21, п.5,п.30-31]. В дійсності всі ці заходи та норми не вирішують питання прозорості прийняття рішень про санітарні рубки та не охороняють та не захищають на практиці ліси від незаконних рубок.

Так, нещодавно був скандал із використанням нелегально зрубаного карпатського бука відомою шведською компанією з виготовлення меблів – ІКЕА. Виготовляють з карпатського бука популярні стільці Terje та Ingolf, а також Vorje та Henriksdal. Розслідування із цього приводу було проведено британською неурядовою організацією Earthsight. Деревину шведська компанія закуповувала у ТОВ «ВГСМ». В свою чергу ТОВ «ВГСМ» закуповує бук у Великобичківському держлісгоспі. Саме до Великобичківського держлісгоспу були висунуті звинувачення у нелегальній вирубці лісів, зокрема в «сезон тиші» суцільних санітарних вирубок [62].

Відповідно до ч.5 ст.39 Закону України «Про тваринний світ» у період масового розмноження диких тварин, з 1 квітня до 15 червня, забороняється проведення робіт та заходів, які є джерелом підвищеного шуму*9-8 та неспокою (пальба, проведення вибухових робіт, феєрверків, санітарних рубок лісу, використання моторних маломірних суден, проведення ралі та інших змагань на транспортних засобах) [19].

Натомість, в межах розслідування перевірка Держекоінспекції підтвердила, що у 2018 з квітня по червень того року в лісгоспі видавали понад сотню лісорубних квитків на санітарні рубки в «період тиші», що заборонено українським законодавством. Вже в Earthsight дослідили, що аналогічне порушення мало місце в 2019 та 2020 роках. В звіті йдеться, що на 10-ти таких ділянках заготівлю проводило «ВГСМ» [62]. Керівники ТОВ «ВГСМ» та Великобичківського держлісгоспу всі звинувачення заперечували, також відповіли, що діють в рамках закону. ІКЕА відповіла, що вся деревина, яку вони купують, відповідає європейським стандартам, добувається законним шляхом та має сертифікацію. Надалі представники компанії будуть уважніше підходити до вибору постачальників.

В Україні, на жаль, ситуація не дуже змінилася у зв'язку із цим скандалом. Влада та органи, що здійснюють контроль за законністю використання лісових ресурсів ніяк не відреагували. Вирішення питання незаконної вирубки лісів й надалі залишається відкритим.

Крім цього рубки лісу ведуть до захаращеності водотоків. Хоча Постановою Кабінету Міністрів України «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» передбачено обов'язок проводити роботи способами, що не спричиняють ерозії ґрунту, негативного впливу на стан водойм та інших природних об'єктів та незалежно від виду рубки проводити очищення лісосік від порубкових решток [20, п.2]. На жаль, де-факто такі заходи не виконуються, що призводить до висушування водойм.

Ще однією гучною справою стала справа із зловживанням службовим становищем працівників ТОВ «Укрліскомплекс». Так, в 2016 році на території залізничної станції «Чоп» на україно-угорському кордоні було затримано 28 вагонів ділової деревини, які за товарно-транспортними накладними були зазначені як дрова. Деревину везли на експорт до Чехії, замовником виступала компанія Wood Source, s.r.o [60]. В 2016 році слідчим Ужгородського районного відділення поліції Ужгородського відділу поліції ГУНП в Закарпатській області капітаном поліції була порушена кримінальна справа, та подання клопотань на тимчасовий доступ до речей і документів, на обшук та накладення тимчасового арешту на майно (деревину). Ужгородським міським районним судом Закарпатської області ухвали були прийняті. Однак, остання ухвала з цією справою (№308/7269/16-к) була прийнята 17.03.2017. В ній зазначалося, що представник володільця майна Товариство з обмеженою відповідальністю «Укрліскомплекс» подав клопотання про скасування арешту на майно. Суд задовільнив це клопотання, мотивуючи це тим, що фактичний володілець майна ТОВ «Укрліскомплекс» не був присутній під час розгляду клопотання про накладення арешту на майно, а органом досудового розслідування до теперішнього часу не здобуто достатніх фактичних даних для оголошення посадовим особам ТОВ «Укрліскомплекс» про підозру у вчиненні кримінального караного діяння, які б тим більше виправдовували доцільність застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі арешту майна [60].

Більше ніяких рішень, ухвал по цій справі не надходило до Єдиного державного реєстру судових рішень. Через це можна зробити висновок, що службові особи ТОВ «Укрліскомплекс» не понесли законного покарання, та отримали назад незаконно експортований ліс.

Не виключенням є й ситуації, коли правоохоронні органи подають позови до суду про захист державних інтересів та відшкодування шкоди, завданої суб'єктами господарювання незаконною вирубкою лісів. В більшості випадків, суб'єкти господарювання намагаються оскаржувати такі рішення, мотивуючи це тим, що наявність лісорубного квитка на санітарні рубки заперечує факт незаконних рубок. Проте, такі квитки завжди мають строк дії квитка, перелік дерев, та загальну площу на якій проводяться рубки [20]. Порухення цих норм вже вважається незаконними рубками.

Так, в справі № 909/981/16 було встановлено порушення норм лісового законодавства державним підприємством "Надвірнянське лісове господарство" із подальшим відшкодуванням шкоди в розмірі 524 021,00 грн., заподіяної лісу та навколишньому природному середовищу. Так, у період з 29.07.2014 по 30.07.2014 Інспекцією було проведено позапланову перевірку додержання ДП "Надвірнянське лісове господарство" вимог природоохоронного законодавства щодо охорони, захисту, використання та відтворення лісів, за результатами якої були зафіксовані факти незаконної рубки дерев у ДП "Надвірнянське лісове господарство". Посадові особи ДП "Надвірнянське лісове господарство" звинувачення заперечували, мотивуючи це тим, що лісорубний квиток на рубку дерев у них був – лісорубний квиток 29.07.2014 № 242, але через відпустку провідного інженера був виписаний невчасно. Цікавим є те, що квиток був виписаний в момент перевірки лісогосподарства Інспекцією. Однак, згідно з пунктом 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17 "Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля" порубка дерев визнається незаконною, якщо вона вчинена: без відповідного дозволу; до початку чи після закінчення установлених у дозволі строків. З огляду на це, суд постановив стягнути з ДП "Надвірнянське лісове

господарство" 505 176,83 грн. шкоди, завданої навколишньому природному середовищу. В цій справі були очевидні маніпулювання з боку посадовців лісгосподарства із видачою лісорубного квитка «заднім числом» із відсилкою на відпустку одного із службовців. Намагаючись таким чином надати законності своїм діям, та уникнути покарання у вигляді штрафу [25].

Також, багато трапляються позовів про використання незаконної техніки для трелювання деревини, а саме використання ТДТ-55. ТДТ-55 – це гусеничний трелювальний трактор, призначений для вивезення і штабелювання середнього і великого лісу. Випускався з 1966-2003 р. Через те, що техніка дуже стара та громіздка, використання таких тракторів заборонили у лісах Карпат Законом України № 1436-III. Так, в ч.1 ст. 9 Закону України № 1436-III зазначено, що заготівля та вивезення деревини в гірських лісах Карпатського регіону проводяться переважно з використанням природозберігаючих систем машин і механізмів та гужового транспорту, що забезпечують допустимий вплив на довкілля, а також із збереженням наявних вузькоколіїних лісовозних залізниць та оптимізацією мережі лісових автодоріг [16].

Однак, через брак коштів на закупівлю нової техніки, власники та лісокористувачі карпатських лісів й надалі продовжують використовувати цей вид техніки. З цього приводу також поступає багато справ до місцевих судів. В більшості випадків, позивачами є правоохоронні органи, органи Державної екологічної інспекції. Прикладами таких справ є: справа № 807/1467/16 [28]; № 807/1169/16 [29]; № 260/1033/19 [30]. У всіх цих справах суд постановив зобов'язати лісокористувачів припинити рубку лісів із використанням ТДТ-55.

Хоча, з іншого боку норма статті 9 Закону України № 1436-III каже про те, що заготівля та вивезення деревини в гірських лісах Карпатського регіону проводяться переважно з використанням природозберігаючих систем машин і механізмів. Тобто імперативного припису немає в даній нормі. Можливо, відсутність прямої заборони й де мотивують суб'єктів господарювання використовувати сучасну, не шкідливу для навколишнього середовища техніку. На нашу думку, ч.1 ст.9 Закону України № 1436-III слід викласти в такій редакції

– заготівля та вивезення деревини в гірських лісах Карпатського регіону проводяться виключно з використанням природозберігаючих систем машин і механізмів.

Крім цього, проблемою незаконних вирубок лісу є порушення суб'єктами господарювання меж, встановлених для рубок у лісовому квитку. Такі порушення можуть бути зафіксовані лише у випадку перевірок органами державної екологічної інспекції. Однак, контролюючи органи не завжди можуть вчасно попередити скоєння правопорушення, тому залишається лише покладатися на совість суб'єктів господарювання.

На нашу думку, вже й так багато нормативних актів, що регулюють порядок видачі лісорубних квитків, обов'язки охорони та раціонального використання, та заборони щодо незаконних вирубок. Не дивлячись на це, лісокористувачі примудряються обходити закон, та наживатися на незаконному використанні лісових ресурсів. Можливо, потрібно ввести норми, що будуть мотивувати суб'єктів господарювання на законну діяльність. Наприклад, зменшення екологічного податку для підприємців, що не мають судових позовів за порушення лісового законодавства впродовж 5 років чи надання кредитів за низькими ставками на оренду/закупку нової техніки.

2.3. Використання суб'єктами господарювання водних ресурсів

Вода є найголовнішим джерелом існування й життєдіяльності людини. Забезпеченість України ресурсами річкового стоку становлять в середньому 87 млрд. м³ на рік (в маловодний рік цей показник зменшується до 56 млрд. м³). Річкову мережу України складають понад 71000 річок загальною довжиною більше 170 тис. км. Її середня густота – 0,25 км/км². Майже всі річки належать до басейнів Чорного та Азовського морів і тільки 4% – до Балтійського моря. Водні ресурси України формуються, в основному, за рахунок стоку річок Дніпро, Дністер, Сіверський Донець, Південний Буг, Тиса, на яких побудовані водосховища. Україна належить до держав з недостатнім забезпеченням водними

ресурсами. Вона – одна з найменш водозабезпечених країн Європи. Водні об'єкти України вкривають 24,2 тис.кв.км, що становить лише 4,0% від її загальної території (603,7 тис. кв. км). Питома забезпеченість річковим стоком в Україні – близько 1000 м³ на особу в рік, що нижче в 2,5 рази ніж в Німеччині та Швеції, в 3,5 рази ніж у Франції та у 5 разів ніж в Англії [59].

Через це, зберігання, відновлення та охорона водних ресурсів має бути пріоритетом для будь-якої держави. Україна не є виключенням. Однак, норми нашого законодавства, зокрема ВК України не відповідає сучасним вимогам раціонального використання й дієвого захисту водних ресурсів. Адже кожен день, рік зменшується кількість використаних водних ресурсів та погіршується їхня якість. Наразі головною проблемою при використанні водних ресурсів у нашій країні є забруднення та обміління водойм. Це спричинено, по-перше, глобальними кліматичними змінами, які відбуваються у світі. По-друге, порушенням суб'єктами господарювання норм, які регулюють кількість скидання забруднюючих речовин.

"Найбільшими забруднювачами є підприємства комунального господарства, які скидають більше 60% від загального об'єму забруднених стічних вод" – повідомив виконувач обов'язків голови Держводагентства України Михайло Хорєв у рамках публічного звіту про діяльність водогосподарської галузі України в 2019 році. За даними Держводагентства, основними споживачами та користувачами водних ресурсів є підприємства комунального господарства, енергетичної галузі, чорної металургії та сільського господарства. Протягом 2019 року у поверхневій воді в Україні було скинуто 48,5 тис. тонн шкідливих забруднюючих речовин другого та третього класів небезпеки. До переліку забруднювачів увійшли підприємства, які скидають у природні водні об'єкти зворотні (стічні) води без очистки або після очисних споруд і якість яких не відповідає встановленим у дозволах на спеціальне водокористування гранично допустимим скидам. Очолили антирейтинг забруднювачів ПРАТ «АК «Київводоканал», ПРАТ «Меткомбінат «Азовсталь», ПАТ «Дніпровський меткомбінат» (м. Кам'янське), ПАТ «Запоріжсталь», КП «Дніпроводоканал», ТОВ

ВКФ «НАЙС» (м. Дніпро), ДМКП «Львівводоканал», МКП «Миколаївводоканал», Філія ПРУВОКС ПАТ «ДТЕК Павлоградвугілля», КП «Чернігівводоканал» [64].

Для подолання та поліпшення даної ситуації Державне водне агентство визначило пріоритетним впровадження європейського моніторингу вод в Україні. Так, облаштовано лабораторні приміщення нової вимірювальної лабораторії на Київщині відповідно до європейських вимог ISO 17025. Закуплено сучасні прилади для досліджень забруднюючих речовин з метою встановлення хімічного стану вод. У річковому басейні Дону реалізовано першу в Україні програму діагностичного моніторингу масивів поверхневих вод. Закуплені високочутливі прилади дадуть можливість запустити оновлену лабораторію моніторингу вод Східного регіону у 2020 році та забезпечити моніторинг потенційних ризиків у сфері екологічної безпеки у цьому регіоні. [64].

Також, визначили цілями й завданнями розробку планів управління річковими басейнами з метою досягнення/підтримання «доброго» екологічного стану вод, здійснення державного моніторингу поверхневих вод, ведення державного водного кадастру за розділом «Поверхневі води» в частині обліку поверхневих водних об'єктів та розділом «Водокористування», ведення державного обліку водокористування, здійснення паспортизації річок і джерел питного водопостачання [63].

Впровадження нових реформ та встановлення європейських стандартів потроху будуть робити свою справу. Але, в більшості, ситуація в країні із скиданням небезпечних речовин у водні об'єкти не змінилася. Не дивлячись на те, що законодавчо прописано обов'язок споживачів (вторинних водокористувачів) дотримуватися вимог до скиду стічних вод та установлених кількісних та якісних показників стічних вод на каналізаційних випусках споживачів, здійснювати систематичний контроль за кількістю та якістю стічних вод, які скидаються ними до систем централізованого водовідведення, виконувати на вимогу виробника до визначеного ним строку попереднє очищення забруднених стічних вод на локальних очисних спорудах з обов'язковою утилізацією або вивезенням

утворених при цьому осадів, якщо стічні води споживачів не відповідають вимогам цих Правил. Водокористувачі продовжують порушувати норми та перевищують ліміт вмісту небезпечних речовин у воді.

Прикладів таких справ дуже багато : № 806/1015/17 [27], № 910/743/18 [26], № 300/2036/19 [32], № 808/3880/17 [31] та ін. Фабула цих рішень майже у всіх однакова – представники правоохоронних органів, чи первинні водокористувачі подають позов до суду до вторинних водокористувачів або про відшкодування останніми шкоди, завданої перевищенням ліміту забруднюючих речовин у воді, що зливається до водойм, або про застосування заходів реагування до таких водокористувачів шляхом часткового обмеження здійснення скиду ними води із перевищеними лімітами небезпечних речовин. Порушення фіксується шляхом забору води первинними водокористувачами на предмет вмісту небезпечних речовин у воді, що зливається до їхніх водопровідних систем вторинними водокористувачами. Також, порушення може зафіксувати органи державної влади – Державна екологічна інспекція, що здійснюють контроль за дотримання суб'єктами господарювання лімітів по скиданню небезпечних речовин до водойм.

У всіх рішеннях суд постановив або відшкодувати шкоду, завдану перевищенням ліміту забруднюючих речовин, або застосувати заходи реагування у сфері державного нагляду. Також, відіграє важливу роль і фінансова сторона. На придбання сучасної техніки, яка б добре здійснювала фільтрацію води в багатьох підприємств немає коштів. Тому подібні ситуації трапляються часто, позови з аналогічними скаргами продовжують надходити до суду.

Також, проблемою є скидання неочищених стічних вод, використовуючи рельєф місцевості. Так, відповідно до ч.1 ст.87 ВК України для створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколоводних рослин і тварин, а також зменшення коливачь стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ і інших водойм встановлюються водоохоронні зони, на території яких забороняється скидання неочищених стічних вод, використовуючи рельєф місцевості (балки, пониззя, кар'єри тощо), а також у потічки. В статті 42 ВК України вказується, що вторинні

водокористувачі отримують воду з водозабірних споруд первинних водокористувачів та скидають стічні води в їхні системи на підставі договору про водопостачання (поставку води) та/або про водовідведення без отримання дозволу на спеціальне водокористування. Вторинні водокористувачі здійснюють скидання стічних вод у водні об'єкти на підставі дозволів на спеціальне водокористування [11].

Натомість, не добросовісні суб'єкти господарювання користуються близьким розташуванням до водойм, й скидають всі відходи до басейнів водойм. При цьому уникаючи заключення договору із первинними водокористувачами на дозвіл скидання стічних вод в їхні системи, або отримання дозволу на скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, та несплати податку за таке використання. Позовів з цього приводу теж дуже багато. На нашу думку, в даному випадку, потрібно ввести більш жорсткі міри покарання. Наприклад, повністю заборонити суб'єктам господарювання впроваджувати свою діяльність до усунення ними порушень з приводу незаконного зливання стічних вод. Зобов'язати їх укласти договір, отримати спеціальний дозвіл на скидання стічних вод. Отримати дозвіл на поновлення своєї господарської діяльності після перевірки з боку контролюючих органів виконання ними всіх перелічених умов.

Ще однією проблемою у використанні водних ресурсів є недотримання обов'язку водокористувачами про не допущення порушення прав, наданих іншим водокористувачам. Найчастіше до виникнення таких ситуацій призводить неузгодженість норм між земельним та водним законодавством. Як ми вже зазначали, згідно з ВК України води (водні об'єкти) є виключно власністю Українського народу і надаються тільки у користування [11, ч.1,ст.6]. Проте, за ЗК України, ч.2 ст. 59 громадянам та юридичним особам за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть безоплатно передаватись у власність замкнені природні водойми (загальною площею до 3 гектарів) [13]. Хоча ВК України заперечує приватну власність на водні об'єкти. Через це виникають спірні ситуації.

Наприклад в справі № 591/1815/16-ц особа звернулася з позовом до фізичної особи-підприємця про усунення перешкод в користуванні земельною ділянкою прибережної захисної смуги, водоохоронної зони. Так, в центральній частині міста Суми на березі р.Псел на території біля 2 га розташувався розважальний центр - база: будинки на бетонних фундаментах, кафе "Мисливець", бесідки, сауна, які закриті великим парканом з бетонних плит та металевої сітки. Доступ фізичної особи до р. Псел відсутній. Неодноразово звертаючись до різних інстанцій з цього приводу, отримав інформацію і документи про те, що ця база знаходиться у вказаному місці незаконно. В цій справі є одразу декілька порушень законодавства. По-перше, земельна ділянка, на якій знаходяться об'єкти відповідача, що використовуються у підприємницькій діяльності розташована в іншому місці, ніж земельна ділянка, яку отримав у користування ФОП у 2012 р., уклавши договір про встановлення строкового особистого сервітуту з Сумською міською радою. По-друге, площа забудови значно перебільшує площу, встановлену у договорі. По-третє, база відпочинку знаходиться у природоохоронній прибережній зоні ріки Псел, де будівлі, тим більше, на бетонному фундаменті, знаходитись не можуть.

Однак, суд позов відхилив. Мотивування відмови у позовних вимогах були викладені так: суд вважає недоведеними та неналежними та такими, що не підлягають задоволенню вимоги позивача в тій частині, що та обставина, що територія земельної ділянки на березі річки Псел, якою користується відповідач для здійснення господарської діяльності, огорожена парканом із бетонних плит та металевої сітки, обмежує його право на загальне водокористування. По-друге, судовими рішеннями, прийнятими раніше, визнане право власності відповідача на споруди, зведені саме на спірній земельній ділянці, знесення яких вимагає позивач, і при цьому не врахований статус ділянки, на якій вони розміщені, на що посилається і Державна екологічна інспекція в Сумській області, проте зазначені судові рішення набрали чинності і не скасовані, суд вважає неможливим з цієї підстави захистити права позивача в цій частині у обраний ним спосіб - шляхом знесення вказаних споруд як власності відповідача, яке ніким не оспорується з

тих підстав, що споруди зведені на земельній ділянці, не відведеній для цієї мети [34]. Таким чином, в позові було відмовлено.

Ще одним прикладом може слугувати справа № 910/5702/17. Так, заступник прокурора м.Києва, в інтересах Київської міської ради, подав позов до Приватного підприємства "Консул-Партнер" про зобов'язання відповідача повернути позивачу земельну ділянку площею 0,1 га по вул. Срібнокільській у Дарницькому районі м. Києва, привівши її у придатний для використання стан шляхом звільнення від будівель і споруд. Спірна земельна ділянка входить до прибережної захисної смуги водойми Срібний Кіл. В ході судових розглядів з'ясувалося, що спірна земельна ділянка була закріплена за власником ПП "ВП-Гатунок", та надання її в оренду відповідачу – ПП «Консул-Партнер», на підставі не існуючого судового рішення. Хоча, цікавим є те, що згодом судові органи знайшли таки копії матеріалів цього рішення. Також відповідач стверджував що між ним та Київською міською радою був підписаний договір на створення соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури м.Києва у зв'язку з реконструкцією спірного нерухомого майна. Апеляційний суд всі доводи відповідача прийняв. У позові відмовив та скасував рішення першої інстанції, посилаючись на те, що ні прокурором ні Київською міською радою так і не надано стверджуючих пояснень з посиланням на відповідні докази в чому саме полягає суспільний інтерес, який би виправдовував як заходи позбавлення права власності ПП "ВП-Гатунок", так і необхідність запровадження заходів з усунення несправедливості. Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін, у позові відмовив. Рішення було вмотивовано тим, що міською радою не було надано жодних відмовних документів, забороняючих право власності на спірну земельну ділянку. Також, посилався й на чинне на момент розгляду спору рішення, за яким визнається право власності на з/д за «ПП "ВП-Гатунок", що дозволяє останньому передати в оренду цю земельну ділянку відповідачу. Тому – відсутність у відповідача правостановлюючих документів на з/д на якій розташований торговельний центр не може розцінюватися як правопорушення, за

яке настає відповідальність у вигляді знесення будівлі та повернення з/д у власність міста [23].

Отже, із вищевикладеного виходить, що велика кількість розбіжностей, наявність двозначних норм створюють для спеціальних водокористувачів, суб'єктів господарювання, можливості уникнення відповідальності та провадження незаконної діяльності. І, звісно, великою проблемою є неузгодженість норм земельного і водного законодавства, що також сприяє правопорушенням у сфері використання водних відносин.

На нашу думку, дієвим засобом для боротьби із такою ситуацією є, по-перше, встановлення жорстких правил для вторинних водокористувачів з приводу використання ними водних ресурсів для скидання шкідливих речовин. Зокрема, закріплення такої санкції, як заборона здійснення господарської діяльності у випадку правопорушення, та прийняття зобов'язання на обов'язкове укладення договору чи отримання спеціального дозволу для зливу шкідливих речовин у водойми. По-друге, врегулювання норм, що стосуються земель водного фонду. Наприклад, встановлення камер спостереження за прибережними смугами, що будуть транслюватися виключно на сервери контролюючих органів, на предмет дотримання власниками з/д водного фонду права загальних користувачів на доступ до водойм. Або, можливо, запровадження іншого, не менш жорсткого і дієвого заходу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження питання використання природних ресурсів суб'єктами господарювання та на підставі викладеного у випускній кваліфікаційній роботі матеріалу, можна зробити такі висновки:

1. Природні ресурси, які використовуються суб'єктами господарювання у процесі здійснення ними господарської діяльності, доцільно розділити на дві категорії: природні умови (тіла і сили природи, які мають суттєве значення для життя і діяльності людини, проте які не контролюються нею у процесі її виробничої чи невиробничої діяльності); природні ресурси (компоненти живої та неживої природи, які людина може контролювати та використовувати у своїй діяльності).

Відповідно до чинного законодавства України можна класифікувати природні ресурси на лісові, водні, земельні, надра, атмосферне повітря, природні ресурси континентального шельфу, виключна (морська) економічна зона. Під час аналізу питання визначення кола суб'єктів, що мають право використовувати природні ресурси на праві загального та спеціального використання, виявили колізію в нормах права. Використовувати ресурси на правах як загального так і спеціального використання можуть нарівні з громадянами і іноземці, і особи без громадянства, хоча де-юре такі норми відсутні, дозвіл є тільки у громадян України.

2. В теорії пропонують ввести такий термін як «еколого-правовий режим». Ми розділяємо таку правову позицію, й пропонуємо визначати під поняттям правовий режим використання природних ресурсів – як законодавчо закріплені норми, що регулюють діяльність учасників відносин у сфері природокористування, враховуючи специфіку кожного окремого природного ресурсу.

Суб'єкти господарювання в основному використовують природні ресурси на праві спеціального використання. Однак є й виключення – коли підприємці мають у своїй приватній власності земельні ділянки із водними ресурсами,

лісовими ресурсами та корисними копалинами місцевого значення розташованими на них. В такому разі право на використання цих ресурсів належить їм на праві власності на земельні ділянки. Через це вважаємо недоречним казати про право загального використання ресурсів суб'єктами господарювання.

3. На основі аналізу практики європейських країн при використанні природних ресурсів виокремили дієві норми, які можна впровадити в нашому законодавстві для раціонального, ефективного та еколого-орієнтовного використання ресурсів. Так, ефективним заходом може бути надання суб'єктам господарювання субсидій на закупівлю/оренду нової техніки, чи фінансове заохочення за впровадження нових, природоохоронних заходів у своїй господарській діяльності. Або, встановлення мінімального податку для тих підприємців, які використовують у своїй діяльності сучасну техніку, яка мінімізує негативний вплив на стан навколишнього природного середовища.

4. Аналіз судової практики на предмет особливостей у використанні окремих природних ресурсів у сфері господарювання дозволив виявити значну кількість законодавчих лазівок, що дозволяють недобросовісним суб'єктам господарювання неправомірно використовувати ресурси на свою користь. В земельних відносинах головною проблемою є відсутність критеріїв та вимог, за якими органи державної влади могли б змінювати цільове призначення земельних ділянок. Крім цього, закріплення такої категорії як «землі загального користування» на законодавчому рівні також значно б зменшило незаконне та не раціональне використання земельних ресурсів.

5. У використанні лісових ресурсів головною проблемою є незаконна вирубка лісів, яка обумовлена санітарними рубками, що здійснюються суб'єктами господарювання на підставі отриманого ними лісорубного квитка. Виходом із цієї ситуації може бути, наприклад, зменшення екологічного податку для підприємців, що не мають судових позовів за порушення лісового законодавства впродовж 5 років. Ще однією проблемою лісових ресурсів є використання застарілої,

шкідливої для лісу техніки. Надання кредитів за низькими ставками на оренду/закупку нової техніки може допомогти вирішити це питання.

6. Проблемами при використанні водних ресурсів суб'єктами господарювання є: 1) незаконне забруднення водойм річок шляхом злиття у води небезпечних речовин; 2) привласнення з/д водного фонду, з метою подальшого провадження на них господарської діяльності, що тягне за собою незаконне обмеження права загального користування водоймами.

Вирішенням першої проблеми може стати закріплення такої санкції, як заборона здійснення господарської діяльності у випадку правопорушення, та прийняття зобов'язання на обов'язкове укладення договору чи отримання спеціального дозволу для зливу шкідливих речовин у водойми. А задля вирішення питання співвідношення норм земельного і водного законодавства пропонуємо впроваджувати нетрадиційні, для нашої системи контролю, заходи. Пропонуємо встановити камери спостереження за прибережними смугами, що будуть транслюватися виключно на сервери контролюючих органів, на предмет дотримання власниками з/д водного фонду права загальних користувачів на доступ до водойм. Або, можливо, запровадження іншого, не менш жорсткого і дієвого заходу.

Враховуючи результати проведеного дослідження та з метою удосконалення чинного законодавства України, вважаю за доцільне подати такі **пропозиції** щодо зміни законодавства:

1) внести доповнення до статті 38 Закону України №1264-ХІІ і викласти вказану статтю у такій редакції «Кожній особі законодавством України гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством України.

В порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам і організаціям, іноземцям та особам без громадянства, якщо вони зареєстровані відповідно до закону як суб'єкти господарювання, із наданням переваги громадянам України в разі виникнення спірних (конфліктних) ситуацій, надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, - на пільгових умовах»;

2) викласти ч.1 ст. 149 ГК України в такій редакції: «Суб'єкти господарювання використовують у господарській діяльності природні ресурси в порядку спеціального природокористування відповідно до ГК України та інших законів»;

3) закріпити поняття «землі загального користування» в ч.1 ст.19 ЗК України виклавши її у такій редакції «Землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії: а) землі сільськогосподарського призначення; б) землі житлової та громадської забудови; в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; г) землі оздоровчого призначення; г) землі рекреаційного призначення; д) землі історико-культурного призначення; е) землі лісогосподарського призначення; є) землі водного фонду; ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення; з) землі загального користування»;

4) ч.1 ст.9 Закону України № 1436-III викласти в такій редакції:

«Заготівля та вивезення деревини в гірських лісах Карпатського регіону проводяться виключно з використанням природозберігаючих систем машин і механізмів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 12.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.03.2020).
2. Віденська конвенція про охорону озонowego шару від 22.03.1985 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text (дата звернення: 28.06.2020).
3. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі Берн, від 19.09.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text (дата звернення: 28.06.2020).
4. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25.02.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text (дата звернення: 28.06.2020).
5. Конвенція про ядерну безпеку від 20.03.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023#Text (дата звернення: 28.06.2020).
6. Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text (дата звернення: 28.06.2020).
7. Про відходи і скасування деяких Директив: Директива №2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19.11.2008. URL: <https://menr.gov.ua/files/docs/2008%2098%20%D0%84%D0%A1.pdf> (дата звернення: 19.07.2020).
8. Про доступ громадськості до інформації про навколишнє природне середовище: Директива № 2003/4/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 28.01.2003. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/eu030129> (дата звернення: 19.07.2020).
9. Про оцінку наслідків впливу деяких громадських і приватних проєктів на навколишнє середовище: Директива Ради №85/337/ЄЕС Європейської економічної спільноти від 27.06.1985. URL:

<https://menr.gov.ua/files/docs/85%20337%20%D0%84%D0%95%D0%A1%20%D0%.pdf> (дата звернення: 19.07.2020).

10. Про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю).: Директива 2010/75/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 24.11.2010. URL:

https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55GOEEI/%202010_75_%D0%84%D0%A1.pdf (дата звернення: 19.07.2020).

11. Водний Кодекс України: Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.07.2020).

12. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 20.03.2020).

13. Земельний Кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#top> (дата звернення: 05.06.2020).

14. Кодекс України про надра: Закон України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.03.2020).

15. Лісовий Кодекс України: Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12> (дата звернення: 19.07.2020).

16. Про заборону на проведення суцільних рубок у гірських ялицево-букових лісах Карпатського регіону: Закон України від 10.02.2000 № 1436-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1436-14#Text> (дата звернення: 10.07.2020).

17. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 06.05.2020).

18. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 20.03.2020).

19. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 08.06.2020).

20. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 №761. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.07.2020).

21. Про затвердження санітарних правил в лісах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 № 555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.06.2020).

22. Постанова Великої Палати Верховного Суду по справі № 761/31121/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79365520> (дата звернення: 28.06.2020).

23. Постанова Верховного Суду по справі №910/5702/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72335333> (дата звернення: 28.06.2020).

24. Постанова Вищого адміністративного суду України по справі № 2а-4917/11/2670. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_vasu_vid_20_01_2015_roku_u (дата звернення: 28.06.2020).

25. Постанова вищого господарського Суду України від 05.09.2017 року по справі № 909/981/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68623038>. (дата звернення: 18.06.2020).

26. Рішення господарського суду м.Києва по справі № 910/743/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75768259>. (дата звернення: 28.06.2020).

27. Рішення Житомирського окружного адміністративного суду по справі № 806/1015/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66848241> (дата звернення: 28.05.2020).

28. Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду по справі № 807/1467/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61970157>. (дата звернення: 18.06.2020).

29. Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду по справі № 807/1169/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61868341>. (дата звернення: 18.06.2020).

30. Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду по справі № 260/1033/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87197583>. (дата звернення: 20.06.2020).

31. Рішення Запорізького окружного адміністративного суду по справі № 808/3880/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74284444> (дата звернення: 25.06.2020).

32. Рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду по справі № 300/2036/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87553162>(дата звернення: 19.06.2020).

33. Рішення Харківського апеляційного господарського суду по справі № 922/5782/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52407324> (дата звернення: 17.06.2020).

34. Ухвала апеляційного суду Сумської області по справі № 591/1815/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64273799>(дата звернення: 12.06.2020).

35. Ухвала Верховного Суду України по справі № 227/1506/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79516787> (дата звернення: 28.06.2020).

36. A European Green Deal. An official website of the European Union. URL:https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 19.07.2020).

37. Адам В.М. та ін. За заг. ред. Долинської М. С. Проблеми правового регулювання договірних відносин суб'єктів господарювання. Монографія. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2019. 247с.

38. Анісімова Г.В. Законодавчі проблеми забезпечення права загального природокористування. *Теорія і практика правознавства*. 2013. С.1-15.

39. Бабміндра Д.І., Овчаренко А.В., Маліновська Є.І., Чупилка Д.О. Державне управління природними ресурсами України. *Вісник Запорізького національного університету*. № 2 (34). 2017. С.62-68.

40. Бобкова А.Г. Правове забезпечення використання природних ресурсів у сфері господарювання. *Природоресурсне право в системі права України: історія,*

сьогодення, перспективи. *Збірник матеріалів круглого столу*. Харків: Оберіг, 2015. С. 26-28.

41. Боковикова Ю.В., Панова О.В. Зарубіжний досвід державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. С.137-143.

42. Гетьман А.П. Екологічне право: підручник. Харків: Право, 2013. 432с.

43. Гетьман А.П., Шульга М.В. Екологічне право України: підручник. Харків: Право, 2005. 385с.

44. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії: підручник. Київ: Либідь, 1996. 320 с.

45. Горелова Н.С. Щодо правових засад використання природних ресурсів у сфері господарювання. *Юридична освіта у сучасному вимірі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2017. С.68-70

46. Дзядикевич Ю., Бобарикіна М. Деякі аспекти раціонального використання природних ресурсів. *Прикладна економіка - від теорії до практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. 2016. С.106-18.

47. Дзядикевич Ю.В. Економіка довкілля і природних ресурсів: монографія. Тернопіль: Астон, 2016. 392 с.

48. Дзядикевич Ю.В. Управління процесами ефективного використання природних ресурсів. *Інноваційна економіка*. 2014. С.99-103.

49. Дорош О.С., Третяченко Д.В. Проблемні аспекти реалізації права загального землекористування громадян у межах населених пунктів. *Проблеми та практичні питання щодо використання робіт із землеустрою. Збірник наукових праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 17 жовтня 2019 р.)*. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ». 2019. С.107-110.

50. Звіт Державного агентства лісових ресурсів України за 2018 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/2641458-zvitue-derzavne-agentstvo-lisovih-resursiv-ukraini.html>.

51. Клиновий Д.В. Євроінтеграційна стратегія трансформації управління природними ресурсами територіальних громад в Україні. *Європейські*

інтеграційні процеси у ХІХ столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. 2018.С.244-256.

52. Кобецька Н.Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики. Монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника», 2016. 272с.

53. Кобецька Н.Р. Правовий режим використання природних ресурсів: поняття, особливості. *Екологічне право України.* 2016. С. 37-43.

54. Кобецька Н.Р. Суть та особливості дозвільних процедур у відносинах використання природних ресурсів. *Держава і право.* 2016. Випуск 72. С.347-362.

55. Комарницький В.М. Питання співвідношення права власності та права спеціального природокористування. *Право України.* 2009. №10. С. 111-117.

56. Комарницький В. М. Право спеціального природокористування : автореф. дис. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.06. К., 2012. 36 с.

57. Копоть. В. У Києві налічується понад 150 ризикових об'єктів житлового будівництва. *Економічна правда.* Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/07/23/649939/>

58. Кудінова К.В. Загальна характеристика природних ресурсів, які використовуються суб'єктами господарювання. *Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення.* Частина 1. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С.55-60.

59. Лобода Н.С. Водні ресурси України, їх використання та управління в сучасних умовах. *Вісник Одеського державного екологічного університету.* URL: <http://odeku.edu.ua/vodni-resursi-ukrayini-yih-vikoristannya-ta-upravlinnya-v-suchasnih-umovah> (дата звернення: 28.06.2020).

60. Матеріали звіту Earthsight. Відкритий ліс.: URL: <https://www.openforest.org.ua/100530/> (дата звернення: 28.05.2020).

61. Мельник Л.Г., Сотник І.М., Чигрин О.Ю. Економіка природних ресурсів: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2010. 348 с.

62. Мудра О. ІКЕА і карпатський ліс. *Голос Карпат.*: URL: <https://goloskarpat.info/analytics/5ef660сес9d8f/> (дата звернення: 28.06.2020).

63. Плани управління річковими басейнами. Офіційний сайт Державного агентства водних ресурсів України.: URL: <https://www.davr.gov.ua/misiya-ta-strategiya-> (дата звернення: 28.06.2020).

64. Публічний звіт Державного агентства водних ресурсів України за 2019 рік. URL: <https://www.davr.gov.ua/fls18/voda-2-zvit-2019.pdf>. (дата звернення: 28.06.2020).

65. Публічний звіт Державного агентства лісових ресурсів України за 2019 рік. URL: https://menr.gov.ua/files/images/news_A.pdf (дата звернення: 28.06.2020).

66. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Схвалено Указом Президента України від 12.01.2015. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> (дата звернення: 28.05.2020).

67. Ткаченко О.М. Правові аспекти відновлення природних ресурсів: досвід країн Європейського Союзу та національне законодавство України. *Право і суспільство* 2016. №6. С. 86-92.

68. Тюн В.М. Адміністративно-правові засади наглядової діяльності правоохоронних органів України у сфері охорони природи: дис.. к. ю. н. Львів. Національний університет «Львівська політехніка», 2016. 234с.

69. Шаповалова О.В. Адаптація господарського законодавства до вимог ЄС щодо сталого розвитку. *Актуальні проблеми права: теорія і практика. Збірник наукових праць.* 2016. № 32. С. 25-40.

70. Шаповалова О.В. Аналітичні засади екологізації прав суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2007. №10. С.1-3.

71. Шемшученко Ю.С. (відп. ред.) та ін. *Юридична енциклопедія в 6 т. К. Укр.енцикл., 2003.736 с.*